เกริ่นนำ

เอกสารชุดนี้ รวบรวมขึ้นโดยคณะทำงานเสวนาสัญจรภาคใต้ เป็นแฟ้มข้อมูลเฉพาะกิจที่ต้องการจะเปิดพื้นที่การเรียนรู้เรื่องราวเกี่ยวกับสถานการณ์ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ เพราะต้องการสื่อว่าปัญหาสถานการณ์ภาคใต้ควรตั้งอยู่บนพื้นฐานความสัมพันธ์ของสังคมไทย ซึ่งมีบริบททางประวัติศาสตร์และความสลับซับซ้อน การจัดเสวนาครั้งนี้สืบเนื่องจากการจัดเสวนาโต๊ะกลม เรื่อง **มหาวิทยาลัยกับปัญหาความรุนแรงในภาคใต้: การปรับบทบาทที่จำเป็น** เมื่อวันที่ 17 กรกฎาคม 2547 ณ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยนั้น ได้เกิดข้อตระหนักร่วมกันว่า สถานการณ์ความรุนแรงในพื้นที่ชายแดนภาคใต้ที่เกิดขึ้นอย่างรุนแรงและต่อเนื่อง อันนับเนื่องจากเหตุการณ์ในวันที่ 4 มกราคม 2547 เรื่อยมาจนถึงวันที่ 28 เมษายน 2547 ที่จนบัดนี้ก็ยังไม่มีทีท่าว่าความรุนแรงดังกล่าวจะยุติลงแต่อย่างใด สถานการณ์นี้ได้มีการวิเคราะห์สาเหตุของปัญหาไปในหลายทัศนะจากหลากหลายแหล่ง ไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานของรัฐ นักวิชาการ สื่อมวลชน ทั้งในส่วนกลางและพื้นที่ ทั้งนี้ด้วยสมมติฐานและข้อมูลที่แตกต่างกันไป อาทิ การแบ่งแยกดินแดน การถูกกดขี่จากอำนาจ การต่อสู้ของคนเล็กคนน้อยแบบ 'กบฏชาวนา' จนถึงการสร้างสถานการณ์จากอำนาจและกลุ่มผลประโยชน์ท้องถิ่น อย่างไรก็ดีขณะที่ยังไม่มีเวทีที่จะทำให้ 'สมมุติฐานของปัญหา' ได้รับการวิเคราะห์เจาะลึกทางวิชาการอย่างชัดเจน แต่มาตราการและการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ โดยภาครัฐได้มีการดำเนินโดยตรงไปยังพื้นที่อย่างต่อเนื่องมาตลอด ทั้งในรูปแบบของการประกาศกฎอัยการศึก มาตรการพัฒนาเศรษฐกิจ การสงเคราะห์ผู้เสียหาย มาตรการโรงเรียนปอเนาะ การจัดแข่งฟุตบอลทักษิณลีก เป็นต้น

ท่ามกลางความสับสนในความเข้าใจ และในการตัดสินใจด้านนโยบาย พร้อมทั้งความรีบเร่งทำงานให้บรรลุเป้าหมายในระดับต่าง ๆ นั้น มีนักวิชาการหลายคนเห็นว่า "ปัญหาภาคใต้" นี้มีบริบทประวัติศาสตร์และความสลับซับซ้อน ซึ่งทั้งหมดนี้ต้องการมุมมองหลายสาขาวิชารวมทั้งมิติศาสนธรรม แนวทางดังกล่าว สวนทางกับการแก้ปัญหาแบบสำเร็จรูป และอำนาจนิยม ดังนั้นจึงเห็นความจำเป็นเร่งด่วนในการเสริมสร้างแนวทางแก้ปัญหาโดยความรู้ ความเข้าใจต่อการไขความเข้าใจปัญหาดังกล่าวในรูปของ **"เสวนาวิชาการสัญจรสถานการณ์ภาคใต้"** ขึ้น ส่วนหนึ่งจะเป็นการเปิดพื้นที่ให้ข้อมูล ข้อเท็จจริงแก่สาธารณะ การศึกษา การเรียนการสอน และกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อการเรียนรู้ของสังคมในสถาบันวิชาการนอกเขตพื้นที่ด้วย

การจัดงานในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการคือ 1) เป็นเวทีทางวิชาการในมหาวิทยาลัย เพื่อกระตุ้นให้มหาวิทยาลัยเห็นประโยชน์ในการปรับเนื้อหาการเรียนรู้ทางวิชาการต่อเหตุการณ์จริงของสังคม 2)กระตุ้นคนรุ่นใหม่และวงวิชาการในมหาวิทยาลัยที่อยู่นอกเขตพื้นที่ภาคใต้ให้หันมาสนใจปัญหาภาคใต้ที่มีความซับซ้อนเกี่ยวโยงจนมีลักษณะเป็นปัญหาระดับชาติและระดับโลก 3) เสริมสร้างเครือข่ายความร่วมมือทางวิชาการระหว่างมหาวิทยาลัย เพื่อเสริมสร้างสันติสุขและการพัฒนาที่ยั่งยืน

บทที่ 1 วิเคราะห์ทบทวนสถานการณ์ในภาคใต้

เริ่มต้นด้วย บทความของ **อาจารย์ อนุช อาภาภิรม** เรื่อง ***"เหตุการณ์ไม่สงบในภาคใต้"*** ซึ่งอนุชได้รวบรวมเหตุการณ์ตั้งแต่ช่วงเดือนมกราคม 2547 จนกระทั่งถึงเดือนพฤษภาคม 2547 พร้อมการวิเคราะห์และเสนอแนวทางแก้ไข ว่าสถานการณ์ภาคใต้ได้ฉายภาพของปรากฏการณ์ความรุนแรงที่ทวีขึ้นเรื่อย ๆ ทั้งยังนำเสนอบทเรียนให้หลายฝ่ายคิดว่า ณ วันนี้ทางที่เราเดินอยู่ถูกทางแล้วหรือ อะไรที่เรามองไม่เห็น แล้วทำไมสังคมไทยจึงยังก้าวย่ำทางเดิม

'๔ คำถาม แก้กับดักความรุนแรง ดับไฟใต้' **ของผศ.ปิยะ กิจถาวร** ชวนให้สังคมไทยร่วมกันทบทวนและใช้สติพิจารณาแยกแยะเหตุการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นในภาคใต้ โดยตั้งประเด็นคำถามจาก 'คนใน' และจากมุมมองทางวิชาการที่คลุกคลีอยู่ในพื้นที่มานาน โดยวิเคราะห์ประเด็นปัญหาจากเบื้องล่างขึ้นมา เสนอคำถามต่อสังคมไทยให้ช่วยกันหาแนวทางสันติวิธี เพื่อก้าวพ้นกับดักทางความคิดในการใช้ความรุนแรงแก้ปัญหา

บทที่ 2 ประวัติศาสตร์และความทรงจำ

หากการศึกษาประวัติศาสตร์คือการเรียนรู้เพื่อสร้างความเข้าใจต่อสิ่งที่เกิดขึ้น ณ ปัจจุบันแล้วไซร้ บริบทด้านประวัติศาสตร์จึงเป็นเรื่องเล่าที่ถูกกล่าวขานซ้ำท่ามกลางสถานการณ์ที่รุนแรงอยู่ขณะนี้ ***"ข้ามาฯ ข้าฯเห็น ข้าฯเข้าใจ : ปัตตานีกับความล้าหลังทางวัฒนธรรมที่ยังธำรงความเป็นมนุษย์"*** บทความของรศ. ศรีศักร วัลลิโภดม ที่ฉายภาพท้องถิ่นของจังหวัดปัตตานีจากความทรงจำในอดีตเกี่ยวกับวัฒนธรรม วิถีชีวิต และความอุดมสมบูรณ์ทางทรัพยากรธรรมชาติของผู้คนในปัตตานีและเชื่อมโยงสู่ปัจจุบัน บทความนี้สะท้อนความสำคัญของมัสยิด ปอเนาะ และกูโบร์ ที่ยังคงหน้าที่จรรโลงความสัมพันธ์ทางสังคม โลกทัศน์ และค่านิยมของมุสลิม แม้จะต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงในยุคโลกาภิวัตน์ก็ตาม

บทความเรื่อง ***"กรณีเจ้าแขกเจ็ดหัวเมือง: การเริ่มต้น 'ความจริง' เกี่ยวกับปัตตานีด้วยประวัติศาสตร์แห่งความลวง"*** ของรศ.ดร.ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ ได้รื้อถอนประวัติศาสตร์เกี่ยวกับปัตตานีให้เห็นในมิติใหม่ ว่า สถานการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นตั้งแต่ในสมัยรัชการที่ 5 นั้น มิได้เกิดเพียงจังหวัดชายแดนภาคใต้เท่านั้น หากแต่เหตุการณ์ความรุนแรงมีกระจายอยู่ทั่วไป เช่น ขบถผู้มีบุญในภาคอีสาน ขบถเงี้ยวเมืองแพร่ เป็นต้น อันเป็นปฏิกิริยาของท้องถิ่นต่อการรวมศูนย์อำนาจเข้าสู่ศูนย์กลาง คือ กรุงเทพมหานคร เพื่อปรับสยามให้เป็นรัฐชาติสมัยใหม่ และตอบโต้กับอิทธิพลอำนาจของจักรวรรดินิยมฝรั่งที่แวดล้อมประเทศอยู่ รวมทั้งกรณีเจ้าแขกเจ็ดหัวเมือง เป็นเพียงการ "คบคิดขบถ" ซึ่งยังมิได้เกิดความรุนแรง หากประวัติศาสตร์จดจำ ว่าเป็น "ขบถ" นั้นหมายถึงความรุนแรงได้เกิดขึ้นแล้ว

'The crisis in the South-a Kelantanese perspective' เขียนโดย **Nadzru B Azhari** ซึ่งสะท้อนมุมมองเรื่องวิกฤตภาคใต้ผ่านมุมมองชาวกลันตันในประเทศมาเลเซีย นับว่าเป็นบทความที่เขียนจากมุมมองคนต่างชาติ โดยตั้งประเด็นที่น่าสนใจว่า เหตุการณ์ดังกล่าวไม่น่าจะเกิดขึ้น เพราะหากมองเผินๆ สภาพบ้านเมืองและผู้คนของ จังหวัดยะลาและปัตตานีในประเทศไทยก็ไม่ได้ต่างจาก กัวตาบารูในประเทศมาเลเซีย เขาเสนอความเห็นว่า พื้นที่ในภาคใต้เป็นพื้นที่เหมาะสมสำหรับอิสลามสากลโลก ซึ่งประเด็นนี้สำคัญกว่าความเป็นเชื้อชาติมาเลย์ ภาษา และวัฒนธรรม เพียงแต่ตั้งคำถามว่า ถ้าคนที่นับถือศาสนาอิสลามต้องการอยู่ในประเทศไทย แต่ถ้าพวกเขายังคงรักษารากเหง้าความเป็นมาลายูยังได้อยู่หรือไม่?

บทที่ 3 ศาสนาและวัฒนธรรมในบริบทโลกาภิวัตน์

เริ่มต้นบทที่ 3 ด้วย รศ.ศรีศักร วัลลิโภดม เสนอมุมมองเรื่อง ***"ศาสนาของผู้ถูกกดขี่(Religion of the oppressed)"*** โดยมองศาสนาในลักษณะการเคลื่อนไหวผ่านบริบททางสังคม เวลา และพื้นที่ ตั้งข้อสังเกตต่อ ***ความเชื่อทางศาสนาที่เปลี่ยนไปของคนกลุ่มใหม่ในสังคมมุสลิม*** ที่ยากจะเข้าใจและควบคุมได้ โดยเฉพาะช่องว่างระหว่างวัยอันเป็นช่องว่างของคนมุสลิมเอง สังคมไทยจะเรียนรู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงเช่นนี้หรือเปล่า?

"The Clash of Fundamentalism" บทความ ดร.ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ ให้ข้อสังเกตเรื่องศาสนาเช่นกันแม้ไม่ได้บอกทางออกที่ชัดเจน แต่จุดเด่นของบทความนี้คือการสร้างพื้นที่ในการทำความเข้าใจเรื่องศาสนา รวมถึงการตีความที่เปลี่ยนแปลงไป มุมหนึ่งที่สะท้อนตัวอย่างตีความและแหวกกรอบแบบดั้งเดิมคือ *คนตะวันตกและสหรัฐอเมริกาไม่ศรัทธาในศาสนาแบบเก่าดั้งเดิม หากแต่ศรัทธาในศาสนาแบบใหม่ที่จัดตั้งขึ้นโดยระบบทุนนิยม* นี่เป็นนัยยะที่ส่งเสียงสัญญาณเตือนสังคมไทยอยู่หรือไม่

บทที่ 4 สู่นโยบายเพื่อสันติภาพ

"สันติภาพ" ภาพสุดท้ายที่ไม่ว่าสังคมใดล้วนต้องการทั้งสิ้นแต่จะได้มาโดยวิธีใดนั้นเป็นอีกส่วนหนึ่ง บทความที่รวบรวมไว้ในบทที่ 4 นี้เป็นแนวทางอันเป็นรูปธรรมของการเดินทางสู่สันติภาพ

"จังหวัดชายแดนภาคใต้: บททดสอบปัญญาทางการเมืองการปกครองของประเทศไทย" โดย รศ.ดร.มารค ตามไท นำเสนอปัญหาของภาคใต้อย่างเฉียบแหลม ตั้งคำถามถึงวิธีการเลือกตีความปัญหาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ รวมทั้งได้

ยกตัวอย่างเป็นกรณีเปรียบเทียบ 4 กรณี คือ สเปน (ยุโรป) เม็กซิโก (อเมริกาเหนือ) ฟิลิปปินส์ (เอเชีย) ไอฟอรีโคสต์ (อาฟริกา) และตั้งคำถามสำคัญว่า ประเทศไทยควรจะพอใจกับการแก้ปัญหาแบบ "ผิวเผิน" หรือ "ฉาบหน้า" เท่านั้นแล้วหรือ แล้วอยู่อย่างมุสลิมในสังคมไทยคืออะไร? สังคมไทยต้องการความท้าทายทางปัญญาอะไร? เพื่อแก้ปัญหาเหล่านี้

"นโยบายการปราบปรามกลุ่มก่อการร้ายของรัฐบาลสหรัฐอเมริกา" ของ ดร. วิเชียร ดันศิริคงคล คลี่คลายให้เห็นถึงกระบวนการเกิด 'การก่อการร้าย' ตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบันว่าได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างไร โดยเฉพาะแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันของนโยบายการปราบปรามกลุ่มผู้ก่อการร้ายในสหรัฐอเมริกากับการเกิดการก่อการร้าย และการใช้นโยบายการปราบปรามด้วยความรุนแรงนั้นไม่ได้นำไปสู่แนวทางแห่งสันติภาพที่แท้จริง จนท้ายที่สุดนโยบายดังกล่าวกลับหลายมาความผิดพลาดที่ทั่วโลกต้องแบกรับ

หวังเป็นอย่างยิ่งว่า เอกสารชุดนี้ จะเป็นสื่อแห่งการเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อเกิดความตระหนักถึงความจำเป็นที่จะต้องทลายกับดักทางความคิดและล้มเลิกการแก้ปัญหาด้วยวัฒนธรรมแห่งอำนาจและความรุนแรง และขณะเดียวกันหันมาสู่การใช้วัฒนธรรมการแก้ปัญหาที่ใช้สติและปัญญาระหว่างวัฒนธรรม ถ้าหากห้องเรียนในมหาวิทยาลัยทุกแห่งในประเทศไทยเปิดหน้าต่างแห่งการเรียนรู้ต่อสู้สถานการณ์ภาคใต้กว้างขึ้นและต่อเนื่อง ก็น่าจะทำให้ความใฝ่ฝันของคณะผู้ร่วมงานแสวนาสัญจรได้เป็นจริงมากขึ้น

ขอขอบคุณ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, คณะทำงานวาระทางสังคม โดย ศ.ดร.อมรา พงศาพิชญ์ และคุณ ราณี หัสสรังสี ผู้ประสานงาน, วิทยาลัยการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, คณะศิลปศาสตร์และสังคมศาสตร์ วิทยาลัยอิสลามยะลา, หลักสูตรศิลปศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาการพัฒนาระหว่างประเทศ (นานาชาติ) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ศ.เสน่ห์ จามริก ประธานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชน, คุณโสภณ ตะดิโชติพันธุ์, คุณพิชญ์ รอดแสวง และคุณอลิสา หะสาเมาะ ผู้ประสานงานในครั้งนี้ รวมทั้งผู้ช่วยทั้งสองได้แก่คุณชุติมา พัฒนพงศ์ และกนกพรรณ กิตติเลิศไพศาล ณ ที่นี้ด้วย

รศ.สุริชัย หวันแก้ว